

זמן מקום

תכנים ארץ ישראלים בלוח השנה העברי עורך: מאיר כהן

מסורת הפיוט וחג הפורים

הומוריסטי. כדי לקרב את הסיפור אל העם נכתבו הקופלאסים בשפה המדוברת. רובם נוצרו בקהילות דוברות לאדינו, רוב הלחנים שהותאמו או הולחנו להם היו בסגנון המסורת המוזיקלית של הלאדינו.

יצירות עממיות סביב חג פורים היו נפוצות גם בקהילות אשכנז ומזרח אירופה. תחילתם במשחקי פורים שמהם צמח מאוחר יותר ה"פורים שפיל", מחזה פורימי, לרוב מוזיקלי, המביא בצורה פרודית את סיפור המגילה בצורה כמעט זהה לקופלאס הנדון כאן.

הקופלאס לפורים הידוע והנפוץ ביותר הוא זה שחבר סעדי הלוי. הלוי היה משורר וסופר שחי בסאלוניקי באמצע המאה ה-19, ומילא תפקיד חשוב בטיפוח חיי התרבות של הקהילה. את יצירתו כתב בלאדינו והוציאה לאור במספר פרסומים. היא הפכה לקופלאס החשוב והמושר ביותר בין היצירות לפורים.

נביא להלן מספר בתים מתוך היצירה הנזכרת, העוסקים בדמותה של זרש. (התרגום והעיבוד - פרופ' שמואל רפאל):

ישחק פה כל שומע
ירעים בצחוק נורא
זר"ש זונה רשעה שכורה
ימח שמה וזכרה.

בהלה היא מעוררת
פרצוף אימים מכער נראות
בקרפתה פשטה הגזות
על ראשה אין שערות
טמאה היא מתעבת
ומראה משקץ במראות
כל הרואה פניה
שוקע במחשבה שחורה. יש"י

* תודתנו נתונה לפרופ' שמואל רפאל על עזרתו הרבה בהכנת מאמר זה.

מאת: פרופ' איתן אביצור, ד"ר טלילה אלירם
המרכז לחקר השיר הישראלי- אוניברסיטת בר אילן

אחת מהתופעות המופלאות של השנים האחרונות היא תחייתו של הפיוט. הוא חדר לתחומים רבים בחינוך, ומה שנחשב עד לפני כשלושה עשורים כמסורת הולכת ונשכחת הפך בתוך זמן קצר ביותר לחלק מהותי של עולם התרבות הישראלי, מפרה אותו ממקורותיו וזוכה לעדנה בבצועים חדשניים ואמצעי ביטוי עכשוויים.

הפיוט מעצם מהותו הינו ביטוי לרחשי לב חופשיים הנובעים מתוך החוויה היהודית, ולכן הפך לאמצעי תקשורת אינטראקטיבי עם עולמו של היהודי על כל תחומי חייו. בפיוט ביטא הפייטן את רחשי ליבו מול חוויות חייו ללא מחויבות לסדר תפילה קבוע, וגם העניק פרשנות למאורעות הזמן מתוך פרספקטיבה של יוצר יהודי. כך נוצרה אינטראקציה מרתקת בין הפייטנים לדורותיהם לבין הסביבה שבה יצרו. (ראו במאמרם הקלאסי של שילוח וכהן: דינאמיקת השינוי במוזיקה של עדות המזרח בישראל, פעמים 12 תשמ"ב)

בתוך עולם ששיר זה תופסים מקום מיוחד שירי הקומפלאס, או הקופלאס. סוגה ספרותית זו מוגדרת על ידי פרופ' שמואל רפאל כך: "דיבוב שי"י של המקורות היהודיים הכתובים, כגון החומש, חמש המגילות, ספרי אגדה, מדרש, דינים והלכה, תוך העמדה שירית פרשנית לאירועים ולמאורעות במעגל השנה והחיים היהודיים". סוגה זו התפתחה בעיקר במהלך המאה ה-19, אולם ניצניה הראשונים נבטו מאות שנים לפני כן. הנושאים שבהם עסקו שירי הקופלאס היו מגוונים, ביניהם קופלאס מיוחד לסדר ט"ו בשבט, קופלאס על סיפור יוסף הצדיק, אחד העוסק בדמותו של פרעה הרשע, אולם בולטים במיוחד הם הקופלאסים שעסקו בסיפור מגילת אסתר. הקופלאס לפורים עוסק בצד סיפור המגילה גם בדמויות מתוכה, ומתאר אותן כל אחת על פי מקומה בסיפור. מרדכי ואסתר זכו לשבחי הפייטנים, ואילו האחרים, בעיקר המן וזרש, תוארו בסרקזם

הפלישתים "ותהי מלחמה חזקה על פלשתים כל ימי שאול" (שמו"א י"ד, 52). שאול המלך מצייט לפקודה אך מותיר את אגג בחיים: "ויחמול שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן והבקר" (שמו"א ט"ו, 9). שמואל הנביא מודיע לשאול "וימאסך ה' מהיות מלך על ישראל" (שמו"א ט"ו, 26).

שאול חטא בחמלה ונענש, אך חז"ל (בבלי, יומא כ"ב, ע"ב) פירשו אחרת: "מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול? מפני שלא היה בה דופי".

מרדכי, איש ימיני, תיקן מעשה שאול וסגר חשבון פתוח עם האגגי, מזרע עמלק. בכך זכה, זמנית, להחזיר המלוכה לצאצאי שאול.

מרדכי ואסתר סוגרים מקבילות היסטוריות עם יוסף הצדיק- בי האומה הישראלית: שתי העלילות מתרחשות בגלות (במצרים ובפרס), ובחצר המלכות (פרעה ואחשוורוש).

הגיבורים, יוסף ומרדכי, מנותקים מהמשפחה ומהעם וקמים להציל את עםם.

שניהם מגיעים למעמד של משנה למלך לאחר תקופת שפל. שניהם מסכנים את חייהם- יוסף במעשה פוטיפר (בראשית ל"ט, 7 ואילך) ומרדכי בסירוב להשתחוות להמן. לשניהם חל מפנה גורלי לאחר חלומות המלכים- פרעה ואחשוורוש.

גם אחרי התשועה, בשתי העלילות, נותר העם בגלות במצרים ובפרס.

סגירת מעגלים

מאת: מאיר כהן

חודש אדר סוגר את מעגל השנה המקראית, סוגר זמן חורף, סוגר מעגלי זכרון היסטוריים.

בחשכת הגלות שם "הסתר אסתיר פני..." (דברים ל"א, 18). עולה "כינור יהודי" הוא "מרדכי בן שימעי בן קיש איש ימיני". - להשיב לבנימין את כבודו, לתקן מעשי אבות, לקשור חוטים רפויים אל ארועים ומקורות קדומים. באה המגילה ל"תיקון עולם" לשבט בנימין- נראה בה עיצוב מגמתי לטיהור בית שאול והנחת בסיס תיאולוגי למלוכה עתידית.

במרכז העלילה נפגשים מרדכי והמן האגגי, אסתר ומלכות, סכנת הכחדה ותשועה גדולה.

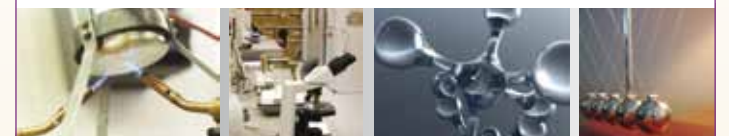
בספר שמות (י"ז, 16) הונח הבסיס למלחמת עולם בעמלק: "מלחמה לה' בעמלק מדור דור".

מדרש תנחומא הגדיר הזמן: "ר' אליעזר אומר: מדורו של משה ועד דורו של שמואל. ר' יהושע אומר: מדורו של שמואל ועד דור מרדכי ואסתר. ר' יוסי (בן חלפתא): מדורו של מרדכי ואסתר עד דורו של מלך המשיח".

בספר דברים (כ"ה, 19) נכתב הציווי: "... תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח". שאול המלך מקבל הפקודה לממש הציווי בימים של מלחמה קשה עם

יש מורה ויש מורה למדעים!

המכללה האקדמית חמדת הדרום מזמינה אותך להשתלב במסלול המוביל בישראל להוראה **בתחומי המדעים** למסלולים יסודיים/ חט"ב ולהנות מתנאי הוראה וקידום שיוזיקו את הקריירה שלך קדימה.

- דרישה גבוהה בשוק העבודה • תוכנית נפרדת לבנים ובנות
 - מימון של עד 80% משכר הלימוד למתאימים*
- (מבוסס על הלוואה מותנת מועדפת החוככת למענק, ומלגה של המכללה)

הוראת המדעים לומדים ב- **חמדת הדרום**
מכללה אקדמית לחינוך
HEMDAT HADAROM
College of Education

לפרטים והרשמה:

סטודנטיות- אושרית: 054-4951549 | סטודנטים - אריאל: 054-5937662
www.hemdat.ac.il | banim@macam.ac.il | oshritush@macam.ac.il
1-800-20-10-88

* לעומדים בתנאי הקבלה של משרד החינוך ** הענקת תואר מותנת באישור המל"ג

זמן מקום

תכנים ארץ ישראלים בלוח השנה העברי

ירחון המכללה האקדמית לחינוך

חמדת הדרום
מכללה אקדמית לחינוך
HEMDAT HADAROM
College of Education

טל: 08-9937666

פקס: 08-9945532

שיחת חינם: 1800-20-10-88

דוא"ל: hemdat@macam.ac.il

אתר: www.hemdat.ac.il

לקבלת הירחון בדואר/ במהדורה אלקטרונית
נא לפנות בפקס/ בדוא"ל למכללה.

לשילוב מאמרים נא לפנות לעורך

טל: 02-6794412

נייד: 054-3334080

מייל: meir@makom.info

משמיעין על השקלים

(שקלים, א, א)

מאת: **אילן עמר**, מכללת חמדת הדרום

פרשת שקלים היא הפרשה הראשונה מארבע פרשיות חודש אדר, היא עוסקת במצוות מחצית השקל המוזכרת בתורה בפרשת "כי תישא" ואף "זכתה" למסכת בפני עצמה בסדר מועד, מסכת שקלים (במשנה ובתלמוד ירושלמי).

בעניין מצוות מחצית השקל נחלקו הדעות אם היא מצווה בפני עצמה או שהיא אמצעי לקיום "מפקד אוכלוסין", שכן: "אין הברכה שורה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין" (בבלי, מגילה, ו). כך או כך, מצוות מחצית השקל שונה משאר התרומות בקביעת "שער המס" שלהן. בעוד שאר התרומות מהוות אחוז מסוים מהתבואה ומההכנסה, מה שיכול להשתנות מאדם לאדם בהתאם לכמות התבואה ו/או ההכנסה, הרי שמש מחצית השקל הוא מס קבוע שעליו אומרת התורה: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל".

נדמה כי הבדל זה מייצג שתי גישות כלכליות: גישה קפיטליסטית - הדוגלת ב"שוק חופשי", המעודדת קניין, סחר חופשי וצבירת הון אישי שממנו מפריש הפרט לחברה תרומה דיפרנציאלית, בהתאם להכנסותיו. גישה סוציאליסטית - הדוגלת בחלוקה שווה של המשאבים והקניין בחברה, כך שהשוויון מוחלט.

בארץ ישראל של המחצית הראשונה של המאה ה-20, הגיעו לארץ החלוצים ממזרח וממערב במטרה להקים את המדינה. השונות הדמוגרפית באה לידי ביטוי גם בעיצוב הכלכלה של המדינה ההולכת ומתהווה ובאופיו של המשק הכלכלי. לצד סוחרים ובעלי משקים פרטיים קמה צורת התיישבות שווינונית, ייחודית לארץ, ה"קיבוץ", שחרטה על דגלה את דגל השוויונות בחלוקה של המשאבים והקניין בין כל הפרטים בחברה. נדמה, ששני זרמים אלה נותנים את אותותיהם גם בחברה הישראלית של ימינו.

מהתרומות הדיפרנציאליות שמצווה אותנו התורה נדמה כי התורה מעודדת סחר חופשי, חופש קניין וצבירת הון אישי. במצוות מחצית השקל, מורה לנו התורה כי כולם שווים בפני החוק. בזמן שאדם מחובר לקרקע ולחומר, הוא רשאי ליהנות מפרי עמלו על פי מאמציו והשקעותיו. הוא מחויב לתת תרומה יחסית, כדי לזכור שכל הונו וקניינו הוא מאת ה'.

אולם, כאשר התרומה היא, למטרות רוחניות נעלות של המקדש וקרבתו הציבורי - כולם שווים בפני החוק. אין מעמדות ואין פערים והבדלים. "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט".

על המילים: "זה יתנו" - שנאמרו במצוות מחצית השקל,

מלמדים חז"ל כי מטבע מחצית השקל הוא מאחד הדברים שמהם התקשה בהם והוא נזקק להמחשתם (רש"י, שמות ל, 13).

מטבע של מחצית השקל, הוא חצי מטבע של שקל כסף. השקל מתחלק לבקע (שני בקעים=שקל) והבקע נחלק לעשרה גרה (עשרה גרה=חצי שקל, עשרים גרה=שקל). השקל מוערך בכ 11.4 גר' כסף, בקע מוערך ב 5.7 גר' כסף וגרה מוערכת בכ 0.5 גר' כסף.

בימי המרד הגדול השתמשו במטבע מחצית השקל לקיום מצוות מחצית השקל. בצדו האחד של המטבע מוטבע ציור של עץ רימונים ומסביבו כיתוב: "ירושלים הקדושה" ובצדו האחר מוטבע ציור של גביע, מעליו האותיות "ש"ב" ומסביבו: "חצי השקל".

בשנת 2008, בחפירות בהר הבית, מצא נער בן 14, מטבע מחצית השקל שהארכיאולוגים מתארכים אותה לשנת 66-67 לספירה, וככל הנראה מקורה בתקופת המרד הגדול נגד הרומאים. זהו ממצא נדיר וראשון מסוגו.

בשנת 1952 נקבעה "הלירה הישראלית" כמטבע הרשמי של המדינה הצעירה. השם "לירה" נלקח מ"הלירה שטרלינג" של המנדט הבריטי. על צדה האחד של הלירה הישראלית, ניתן להבחין בתבליט של עץ רימון בדומה למטבע מחצית השקל מימי המרד הגדול. הלירה הישראלית שימשה במשך 28 שנים כמטבע רשמי של המדינה, ובשנת 1980, שונה המטבע מ"לירה ישראלית" ל"שקל", זכר למטבע הישראלי המוזכר בתורה. בצדו האחד של השקל, מוטבע ציור של גביע, החצי השני של מטבע מחצית השקל, מימי המרד הגדול.

תורמוס בהרים

מאת: **חנן צוקר**

בחודש אדר פורח התורמוס ומעטר את הטבע בצבעו הסגול. התורמוס שייך למשפחת הפרפרניים לסדרת הקטניות והינו בעל ערך תזונתי גבוה. הזרעים המאוגדים בתרמילים מכילים כ-45% חלבון.

תפארת פריחת התורמוס לא מנעה מחז"ל להגדירו כמאכל עניים "אינו עולה על שולחן מלכים" (רש"י, יבמות מ"ו, ע"א). ו"אינו נאכל כמו שהוא חי, ויש בו משום בישולי עכו"ם" (בבלי, יבמות מ"ו, ע"א).

תל שכה, בשפלת יהודה, מהווה מוקד מרכזי לאירוח פריחת התורמוסים. התל מתנשא לגובה של 347 מ', בדרום ממזרח עמק האלה. משמעות שמו- גיבוב קוצים או ענבים.

תל שכה נזכר כאחד מערי יהודה "ירמות ועדולם שוכה ועזקה" (יהושע ט"ו, 35). שכה ועזקה היוו את המרחב-לקרב דוד וגוליית "ויאספו פלישתים את מחניהם למלחמה ויאספו שכה אשר ליהודה ויחנו בין שכה ובין עזקה באפס דמים... ויחנו בעמק האלה ויערכו מלחמה..." (שמו"א י"ז, 3-1).

בימי הבית השני נזכר "אנטיגונוס איש סוכו קיבל משמעון הצדיק" (אבות א, ג).

לצד התל חלפה הדרך הרומית העתיקה מעזה לבית גוברין וירושלים ובאותה העת הוקם בתל מבצר צבאי. רשב"י בצאתו מהמערה לאחר 13 שנות ניתוק, חלה בשחין ויצא לטבריה להירפא. בהיותו בעיר טיהר רשב"י את טבריה שסבלה מטומאת מתים.

רשב"י טיהר את העיר ע"י הפצת זרעי תורמוסים ומקומות פריחתם הגדירו את מיקום הקברים.

התורמוס זקוק לאדמה תחוה- קלה לצורך גידולו ואזורי הקבורה אכן התאימו לקליטת הזרע ופריחת התורמוסים בעיר המתים של טבריה. זרעי התורמוס מכילים חומרים אלקלואידיים מרירים המסייעים בידו לשרוד את מפגעי בעלי החיים.

פריחת התורמוסים בתל שכה העניקה לתל את הכינוי "גבעת התורמוסים".

אלון בצמרת

מאת: **ד"ר עמנואל בן נאה**

"איש ירא שמים היה סבי... כיהודי אדוק וחובב ציון נלהב, לא קסם לו הרעיון שבניו ישרתו בצבא הצאר... ב-1880 צרר את צורו ונסע עם חתנו לארץ ישראל..."

כך מתאר הנכד, יגאל, פייקוביץ אלון, את סבו. ביום י"ב אדר התש"ם (29 בפברואר 1980) הלך יגאל לבית עולמו. יגאל אלון נולד בכפר תבור ביום ב' בתשרי תרע"ט (10 באוקטובר 1918) וכבר בימי ילדותו ונעוריו היה יגאל איש אדמה. הוא סיים את לימודיו במחזור הראשון בבי"ס כדורי וב-1937 הצטרף למייסדי קיבוץ גינוסר על מנת להגשים את ערך שיוויון האדם.

במאורעות תרצ"ט שירת ב"הגנה" ופיקד על מגיני חניתה. עם הקמת הפלמ"ח ב-1941, מונה כמפקד פלוגה שסייעה ללחם הבריטי בסיריה ובלבנון. ביוזמתו ובפיקודו הוקמה יחידת המסתערבים של הפלמ"ח וב-1945 מונה למפקד הפלמ"ח.

במלחמת השחרור פיקד יגאל אלון על חטיבת "יפתח" שלחמה לשחרור הגליל, ולאחר מכן פיקד על "מבצע דני" לשחרור רמלה ולוד. במהלך המלחמה עסק בטיהור הנגב ועד אילת מהכנופיות וכוחות הצבא המצרי. הוא ניסה לשכנע בכל כוחו לנצל שעת הכושר ולכבוש את יהודה ושומרון אך דוד בן גוריון דחה את בקשותיו. הוא התנגד לנסיגה ממדבר סיני לאחר כיבוש חלקים ממנה במהלך המלחמה, אך הלחץ הבריטי- אמריקאי הכריע את הכף- ובן גוריון הורה על נסיגת הכוחות.

יגאל אלון מילא שורת תפקידים- היה מראשי התנועה הקיבוצית, חבר כנסת, שר הקליטה, העבודה, החינוך, החוץ ואף סגן ראש הממשלה.

לאחר מלחמת ששת הימים יזם תוכנית מקורית ונועזת "תכנית אלון" לפתרון הסכסוך ביחודה ושומרון. התוכנית נסללה "דרך אלון" במדבר בנימין ומדבר השומרון. ליצירת חייץ בין אזור ההר המיושב לבין בקעת הירדן. התוכנית אמנם יושמה בנוף, אך לא התקבלה כמדיניות, ועם עליית הליכוד לשלטון ב-1977 איבדה התוכנית את משמעותה עקב ההתיישבות הנרחבת בגב ההר.

אלון היה איש ספרא וסייפא. בשנות החמישים למד פילוסופיה, כלכלה ואסטרטגיה באוניברסיטת אוקספורד באנגליה ונאלץ להפסיק לימודיו ולהיענות לקריאת תנועתו למנותו כחבר כנסת.

דמותו חקוקה בזכות הצניעות, החברות ואהבת המולדת: "רכוש-אין לי, הון- אין לי. הנכס הגדול שיש לי הם חברי מי שמחליף את הצורך הטראגי שלנו להתגונן, בשמחה להילחם- הופך את כל משמעות המערכה שלנו על פיה".

